

Kongl. Maj:ts
BEFALLNINGSHAFVANDES

i

J e m t l a n d s L å n ,

till

Kongl. Maj:t afgifne Fem-års Berättelse år 1822.

STOCKHOLM,

Tryckt hos ERNST AD. ÖRTMAN, 1826.
Nagra Smedjegatan, Poudretska Huset.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes i Jemtlands Län, till Kongl. Maj:t afgifne Fem-års Berättelse år 1822.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB).

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

Kongl. Maj:ts
BEFALLNINGSHAFVANDES

i

J e m t l a n d s L å n ,

till

Kongl. Maj:ts afgifne Fem-års Berättelse år 1822.

STOCKHOLM,
Tryckt hos ERNST AD. ÖRTMAN, 1822.
Nagra Smedjegatan, Pöndretska Huset.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
1:o Länets Allmänna Beskaffenhet.....	3.
2:o Invånarne.....	5.
3:o Näringar.....	5.
Boskapsskötseln.....	6.
Skogarne.....	6.
Bergsrörelse.....	6.
Binäringar.....	7.
Vinter-Sløjder.....	8.
Handel i Landet.....	8.
4:o Politisk Författning.....	8.
Kammarverk.....	8.
Stats-bidragen.....	9.
Politie.....	9.
Allmänna fattigvården.....	9.
5:o Städer.....	10.
Östersund.....	10.

Tabellbilaga

Tabellen för Jemtland

Inkom den 11 Februari 1823.

Stormächtigste Allernådigste Konung!

Till åtlydnad af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref af den 17 April förledit år, får jag nu i underdånighet afgifva Fem-års Berättelsen för det mig Nådigt anförtrodde Län, i den ordning Formulairer föreskrifver.

I:o Länets Allmänna Beskaffenhet.

Jemtland äger ett hårdt klimat, till en del förorsakadt af Landets höjd öfver hafvet och grannskapet af de fjellryggar hvaraf det på 3 sidor inneslutes; men i vida högre grad af den mängd kärr och mossar, som här öfverallt finnas, och hvilka nu icke äro annat än de mest skadliga frostnåsten, onyttiga för både folk och kreatur. I den mon dessa utdikas, skall icke allenast klimatet mildras, utan äfven mark erhållas, som, då odlad, lemnade rika skördar. Jordmånen är på många trakter ypperlig. På höjder finnes ofta flere tums matjord, och lågländta ställen hafva merendels svartmylla af ännu större godhet på ler-botten. De ofantliga kärr och mossar här finnas, äro till större delen odlingsbara, och den stora mängd Kalk under olika former, som med få undantag träffas öfver hela Landet, lemnar det yppersta medel till deras förbättrande och fruktbarhet.

Den stora tillgång Jemtland äger på Jernmalm och skogar, dess mångfalldiga vattendrag, erbjuda Speculanter betydliga vinster, men nödiga förlag saknas för Ortens Innevånare att begagna alla dessa förmoner.

De anstalter som blifvit vidtagne till förbättrande af Länets naturliga beskaffenhet bestå förnämligast i försök att bringa hela folkmassan

till en nyttig verksamhet och närmare samband med Administrationen. Till detta ändamåls vinnande har ett Sällskap eller Hushållsberedning i hvarje Socken blifvit organiseradt hvars Ordförande är i beständig skriftväxling med Förvaltnings-Utskottet.

Dessa Sockne-beredningar, hvilkas antal är 48, utgöra med Sällskapet ett organiskt helt. På detta sätt har grunden blifvit laggd till möjligheten för Jemtlands uppkomst och förkofran. Hvarje i ekonomiskt afseende lidande Medborgare lemnas härigenom tillfälle att framställa sitt tillstånd och sina behof, och det är denna noggranna kännedom af bristerne som enligt min underdåniga tanka bör föregå, ty utan en sådan kunskap kunde botemedlen hafva skadligare följder, än sjelfva de svårigheter man ville afhjelpa.

På det Socken-Sällskapen icke skola hindras i deras verksamhet genom kostnader och omgångar, har derjemte en By-Ordning blifvit utarbetad och frivilligt i Länet antagen, samt omkring 600 Ordningmän tillsatte med serskildt Instruction, i ändamål att hastigt afgöra smärre tvister, lifva industrien och förekomma vårdslöshet, oordningar och missbruk. Derjemte har Förvaltnings-Utskottet sökt öfverenskomma med en driftig Hemmansbrukare i hvarje Socken att antaga det af Förvaltnings-Utskottet uppgjorda Förslag för serskilda jordmåners olika behandling, och om detta ännu icke i alla Socknar kunnat tillvägbringas, hafva likväl förberedande anstalter dertill blifvit gjorda.

Länets Invånare blifva således genom exempel öfvertygade, om nyttan; odlingshågen fortskyndas genom premier, och den tröge tillhålls genom By-Ordningens föreskrift till en gagnande verksamhet.

I Kongl. Hushållnings-Sällskapets Handlingar, som gratis utdelas till hvarje Ordningman, lemnas Jordbrukaren alla nödiga underrättelser, och Folket upplyses om den vigtiga sanningen att Landets vidsträckta, ödeliggande, odlingsbara mark kan blifva en outöslig källa till rikdom, trefnad och styrka i Samhället.

Följderne af dessa anstalter hafva varit flera tusende tunnlands odlingar, hvaröfver noggranna Specificationer förvaras af Länets Kongl. Hushålls-

Hushållnings-Sällskap, och befinnas till en stor del upptagne i dess tryckta Handlingar. Många Jordbrukare hafva börjat arbeta på mindre sjöars och mossars utdikande eller sänkningar, och Länets Kongl. Hushålls-Sällskap har iklädt sig full ansvarighet och distributions-skyldighet, genom sitt Förvaltnings-Utskott, af den Låne-Summa som från Riksens Ständers Bank kan blifva Länets Innevånare beviljad, hvarigenom ett betydligt förlag emot låg ränta erhållits.

2:o Invånarne.

Folkmängden är till hela dess belopp 36,253, hvaraf omkring hälften Mantalsfrie, såsom underårige, och för serskildte orsaker uteslutne.

Folkstocken har betydligt ökat sig under de sednare åren, hvartill vaccinationen och Landets ökade cultur af Säd och Jordfrukter väsentligast bidragit.

Folket är i allmänhet bildadt, sedligt och arbetsamt, men befinner sig likväl för det närvarande till största delen i fattiga omständigheter, hvartill de inträffade svåra missväxterne och stränga Roteringen mycket bidragit, jemte bristande afsättning för Landets Ylle-fabricationer. I öfrigt må anmärkas att Allmogens mindre förkofran till välmåga, till en stor del härrör från felande beräkning vid dess hushållning med sine tillgångar. På arbetare är mycken brist. Ett Karl-dagsverke betalas under Bergnings-tiden med En Riksdaler Banco, och deröfver.

3:o Nåringar.

Jordbruket i allmänhet nyttjas hälften i träde, eller minst $\frac{1}{5}$:del, och är Korn det hufvudsakligaste som sås samt ganska litet Råg. Vexelbruk börjar nu likväl att af några antagas, efter olika localers beskaffenhet.

I alla delar af Länets har odlingen af Potatoes vunnit betydlig tillväxt, och utgör numera en väsentelig del af Allmogens födoämnen. Lin odlas icke betydligt, men deremot Hampa mera allmänt.

Åkerbruket och Ängsskötseln drifves nu mera med berömlig flit

hvertill Socken-Sällskaperne hufvudsakligast bidragit. Productionen af Säd och Potatoes kan med omtänksam hushällning hädanefter någorlunda svara emot Länets behof.

Boskapsskötsel: Fodertillgångens förhållande emot Åkervidden är så olika nästan för hvarje Hemman att den icke för Länets med noggranhet kan bestämmas. — Ängar och beteshagar njuta, i likhet med bruket i nästan alla Svenska Provincer, ingen serdeles vård, omtanka eller förbättring. Beteshagar äro dessutom högst sällsynta, emedan kreaturen vanligtvis vallas i skogarne eller fjellbygden, ofta på 5 å 6 mils afstånd från Landtmannens hemvist. Hästarne utfordras bäst, hvarföre de ock vanligen äro goda och starka. Kor äga här medelmåttig storlek och godhet. — Fåren äro i allmänhet mycket förbättrade genom de Sju Schäfferier af Skottsk och Isländsk race hvilka genom Eders Kongl. Maj:ts Landsfaderliga försorg blifvit anlagde.

Skogarne i landet, äro af ett otroligt värde, samt innehålla vidsträckta odlings-lägenheter. De bestå egentligen i de så kallade Afradslanden, hvilka dels fordom varit byar och odlade gårdar, men genom krig och farsoter förlorat sine Invånare och råkat i ödesmål, samt sålunda hemfallit Kronan, dels äro från urminnes tider obegagnade större Landsträckor, som aldrig varit åt enskildte upplätne.

I Jemtland finnas 275 Afradsländ af mer och mindre vidd, men de fleste äro ganska vidsträckta, och efter den mätning och calcule som blifvit gjord af förste Ingenieuren Sunding innehålla de 2,374,600 Tunmland.

Bergsrörelse: Ett Kopparverk och ett Jernbruk finnas i Länets, hvilka i anseende till locala omständigheter äro af det obetydliga värde Tabellen utvisar.

Fabriker, Bruk och andre näringar, hvilka icke höra till Bergsrörelsen. Under denna rubrik må nämnas Saltpetter-tillverkningen, som är i betydligt tilltagande. Öfver 300 plantador äro i Länets anlagde.

Af Mineralier och Stenarter i Jemtland äro åtskillige i hushällningen oundgänglige och nyttiga ämnen, att begagna för en större af-

gång; men i anseende till Landets stora aflägsenhet från hafvet och deraf följande allt för dyga transport-ømkostnader, kunna de fleste alster deraf föga öfver Innevånarnes egne förnödenheter användas. Deribland förekommer först kalkbränningen, hvartill ämnen i flere arter kalksten finnas i många Socknar omkring Storsjön och dess nejder, och i några af dem till öfverflöd. Under en lättare gemenskap med nästintill liggande Landskap, hvaribland i synnerhet Ångermanland, befinner sig i största brist på kalk, och hvilkas Innevånare nödgas söka den ända från Gottland, skulle kalkbränning till afsalu för åtsillige Inbyggare i Jemtland troligen blifva ett lönande närings-medel.

Landets Tålgsten i Åre Socken, den yppersta af sådana hitintills funne arter i Sverige, hvaraf vackra kok-kärl, spis och kakelugns-hällar beredes, har funnits begärlig, och beställningar af större partier kok-kärl äro tid efter annan gjorda äfven från aflägsnare ställen; och sedan numera Tålgstens-brott jemnväl blifvit yppade i Ströms Lappmark, synes denna närings-gren med lämpligt understöd till förmon för dervarande i en Fjelltrakt bosatte Nybyggare, kunna utvidgas, helst Tålgstens-brytningen och beredningen är ett arbete som för rättas om vintren, och borttager således ingen tid för odlingar och sommar-arbeten.

I Ströms Lappmark invid Hwassdalen hugges Qvarnstenar af granit, blandad med hälle-chiffer, kände för deras goda egenskap, att gifva ett sandfritt mjöl, och behöfva derjemte sällan eller aldrig någon hackning, såsom de vanliga af Sandsten. Oaktadt den svåra transporten, hafve dessa Qvarnstenar, efter deras utrönta företräde, kunnat med fördel för denne Handterings-idkare afsättas, äfven någon gång utom Länet, serdeles till Ångermanland.

I flere af Jemtlands berg- och fjell-sträckor finnes en stor myckenhet fint stoft af röd och gul färg i flere nuanceringar, tjenligt till trädhusens anstrykning: Denna upptäckt kan blifva för landet en nyttig näringsgren, sedan nu mera efter Chemisk pröfning de befunnits svara i godhet emot vanlig rödfärg.

Binäringar: Jagt kan i vissa trakter af Länet räknas för en näring, och inbringar icke obetydlig inkomst. Fisket idkas för det mesta en-

dast till husbehof, och är icke en sådan inkomst som indrager penningar i Landet från andra Orter.

Pottaska tillverkas alldeles icke.

I hela Länet idkas Ylle-väfnad till betydlig mängd, och af verklig god beskaffenhet. — Deremot har Linneväfnad haft mindre framgång. Antalet af uppgifne Väfstolar utgör 4003 stycken.

Vinter-Slöjder, idka några få Jordbrukare utöfver husbehofvet. Dessa tillverka större och mindre trädkärl, stolar, m. m., hvarföre de vanligen tillbyta sig Spannemål.

Handel i Landet. Ortens Landtmanna-varor: Fogel, Smör, Fläsk, Talg och Skinn, sälja en del Innevånare sjelfve, eller genom ombud i Stockholm och de Norra Provincernes Städer, samt tillhandla sig merendels andra varor som de föryttra i hemorten.

Till inre Handels och rörelsens ytterligare upphjelpande skall den påbörjade Ström-rensningen i Ljunga- Inndahls- och Ängermanne-elfvarne i den mon flottning af bjelkar, ved och bräder derigenom befordras, betydligt bidraga till Innevånarnes välmåga.

Då lättare communicationer, vare sig landväg, eller sjöledes otvifvelaktigt i betydlig mon medverka till ett Lands economiska förkofran, bör det icke förtigas att vägen till Norige, äfvensom den till Herjeådalen, nu blifvit fullbordad, och således en lifligare communication beredd emellan dessa brödra-folk.

4:o Politisk Författning.

Kammarverk. Jemtlands Län nalkas med stora steg till det förbättrade hushålls-skick som, med Afvittrings-Verkets beredande af Eders Kongl. Maj:t Nädigst varit åsyftad. Hela Ås Socken är till fullo afvittrad och Rödön, Nässkott, Sunne, Frösön, Norderön, Brunflo, Marieby, Lockne och Näs Socknar, hafva blifvit till afvittring afmätte, Taxerade och beskrifne, samt af Afvittrings-rätten granskade och

och undersökte, så att de nästkommande Vår kunna genast till-afvittring företagas.

Uti Ovikens, Hackås, Litts och Offerdahls Socknar, hafva äfven betydliga mätningar blifvit gjorda, men som Charte-uträkningar, hvilka till tids besparing lämpligast kunna förrättas vintertiden, icke blifvit verkställda så länge affattning å marken kunnat före hafvas, kan icke för närvarande fullständigt uppgifvas det afmätta Tunmlandtalet.

Stats-Bidrag. Roteringsen är i detta Län mångdubbelt strängare än i Rikets öfrige Provincer och så ojemn att Mantal finnas som äga 7 Soldater. Då detta afhjelpes, enligt det Beslut Eders Kongl. Maj:ts redan i Näder fattat, äro alla öfriga Stats-Bidragen af sådan beskaffenhet, att jag i afseende på dem icke anser mig böra i underdånighet tillstyrka ändring.

Värdet af de i Tabellen uppförde onera, har blifvit tagit, dels efter Markegången, dels efter de från hvarje Socken erhållne uppgifter.

Politie: Landsfredens och säkerhetens bibehållande har utgjort ett hufvud-föremål för min omtanka, och Ordningsmanna-Inrättningen, i förening med Socken-Sällskaperne och By-Ordningen, har medfört förmonligare följder än jag vågat hoppas. Landsbygden har blifvit befriad från lösdrifvare och löst folk, brott och osedlighet hafva blifvit upptäckte och beifrade, och det skändliga fylleriet är i mycket aftagande.

Allmänna Fattigvården har jag ansett bäst motsvara sitt ändamål, då Kongl. Förordningen af den 5 December 1788 med noggrannhet handhafves, och den Församling, der ett fattighjon sednast varit i skatt tecknad, eller en längre tid oklandradt vistats, tillhållas att det samma vårda och underhålla.

De fattige försörjas på få ställen i fattighus, men vanligen i vissa dygn hos hvarje Jordägare, och arbetar der efter förmågan.

Öfver Hälsovården vaka Socken-Sällskapen, samt Konungens Befallningshafvande genom Provincial-Läkaren. För de sjuka är jemväl Östersunds Lazarett och Curhus en god tillflykt.

Med Eders Kongl. Maj:ts Nådiga bifall är Hållskjutsen här i Länet

afskaffad, och Gästgifvare ansvara för Resandes fortkomst, enligt derom med öfrige Hemmans-åboerne upprättade Contracter.

5:o Städer.

Den enda Stad som finnes i Länet är Östersund. Den kan blott anses som en stor by, och står i Police-väg under Konungens Befallningshafvande, likasom Landet, emedan der icke finnes någon Magistrat. Handeln är i denna Stad ej liffligare än i Jemtlands större Byar, med undantag då marknader hållas. Trivial-Skolan på Frösön är den enda Allmänna Undervisnings-anstalt som finnes i Länet. Till befrämjande af Land-Skolor, der Landtmannen får lära hvad han så nödvändigt behöfver, läsa, skrifva och räkna, der han bildas till tänkare i sin näring, till begrepp om de enklaste delarne af Samhälls-läran, och till en förnuftig Mennisko-varelse, har ett förslag af mig blifvit uppgjort, hvars hufvudföremål är att anskaffa medel för en tjenlig Barna-lärares aflöning i hvarje Socken, hvilket förslag blifvit med Consistorium communiceradt och redan på flere ställen i Länet bifallet.

I sammanhang härmed anser jag mig böra nämna att Herr Professor Doctor Zetterström i Upsala, genom lagligen bevittnadt testamente, gifvit sin af nära 7000 Volumer bestående Boksamling, för att derigenom göra en början till ett Bibliotek för detta Län, och Herr Kyrkoherden Edvall i Oviken har anslagit 5000 R:dr R.G.S. såsom bidrag till ett passande Biblioteks-Hus af sten för nämnde Boksamling.

Den i underdånighet bilagde Tabellen upptager för öfrigt allt hvad som blifvit anbefallt.

Med djup undersätlig nit och trohet har jag den Nåden att framhärda

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

Allerunderdånigste Tropligtigaste
Tjenare och Undersåte
M. VON TÖRNE.

Östersund å LandsCanzliet
den 16 December 1822.

C. G. WINTER.

